

فصل‌نامه جندی شاپور، دانشگاه شهید چمران اهواز

سال پنجم، شماره ۱۹، پاییز ۱۳۹۸

شهر یاری من، از این جهان نیست: مروری بر سرود بردارکردگی پارتی^۱

انریکو مورانو^۲

ترجمه حمیدرضا اردستانی رستمی^۳

تاریخ دریافت: ۹۸/۱۲/۱۸

تاریخ پذیرش: ۹۹/۲/۴

(برگه‌های ۱۳-۱۶)

چکیده:

آن‌چه از پیش روی می‌گذرد، مرور و بازسازی متن‌هایی است مانوی به زبان پارتی، درباره تصلیب عیسی مسیح که پیش از این متخصصان امر بدان پرداخته‌اند. نگارنده در این جا می‌کوشد برای شفافیت بیشتر، ضمن ترجمه کامل متن، داوری خود را از دست‌نویس‌ها به دست دهد و توضیحاتی هم درباره بخش‌های مختلف متن می‌بیاورد.

واژگان کلیدی: مانی، مانویت، بازسازی متن مانوی، تصلیب عیسی.

دو بخش اصلی متنی که می‌کوشم آن را بازسازی کنم، در دو دست‌نویس مجموعه تورفان حفظ شده است. M 104 و M 132a که در میان این دو، دست‌نویس نخست را آندراس و هنینگ در

۱. این مقاله ترجمه‌ای است از:

Morano, Enrico. "My Kingdom Is not this World (Revisiting the Great Parthian Crucifixion Hymn)," in *Proceedings of the Third European Conference of Iranian Studies*, held in Cambridge, 11th to 15th September 1995, Part 1: Old and Middle Iranian Studies, Edited by Nicholas Sims-Williams, Wiesbaden, pp 131-145 (1998).

۲. استاد مطالعات ایرانی در دانشگاه ساینزای رم ec.morano@gmail.com

۳. دانشیار دانشگاه آزاد اسلامی واحد دزفول H_ardestani_r@yahoo.com

Mitteliranische Manichaica aus Chinesisch-Turkestan III, (text k) منتشر کرده‌اند.^۱ دست‌نویس دوم را هم مولر در *Handschriften-Reste in Estrangelo-Schrift aus Turfan* II به چاپ رسانده است^۲ و با M 18، نخستین قطعه مانوی ایرانی است که با نقل قول‌هایی از انجیل انتشار یافته است. با این‌که سرصفحه M 104 «d'rwbdgyfyyg b's'h» (سرود بردارکردگی) به تشخیص گونه ادبی این گروه از متن‌ها یاری می‌رساند، درباره چه‌گونه‌گی بررسی درون‌مایه [متن] M 132، با توضیح آشکار^۳ که بخشی از انجیل زنده (*Living Gospel*) مانوی است^۴ یا نوشته‌های جدلی،^۵ عقایدی گوناگون وجود داشته است تا سرانجام مری بویس در *فهرست‌نامه/ش* محتوای M 132 را «سرودی مذهبی» معرّفی کرد. هنینگ که نخستین ویراستار M 104 بوده است، در دست‌نویس‌های دیگر مجموعه تورفان (M 390, M 459e, M 734, M 891b)، بخش‌هایی از همین متن را پیدا کرده است، در فرصت‌های گوناگون، خوانش‌های پیشین خود را اصلاح کرده و گسترش داده است؛ همان‌گونه که مری بویس در *فهرست‌نامه/ش* گزارش داده است. او نیز بخشی دیگر از همان متن را در [متن] M 1951 یافته است. وزنر زوندرمان در چند سال بعد، در بخشی از مقاله‌اش^۶ بخشی کوتاه از قطعه M 5861b را منتشر کرده است که در بر دارنده دو ستون است و مطابق است با روی و پشت برگ دست‌نویس M 132 و پشت برگ دست‌نویس M 734. این واقعیت که روی برگه دست‌نویس دوم، متنی مشابه به M 104 دارد، سبب شده است تا زوندرمان تصوّر کند که این قطعه‌ها با هم، قسمتی بزرگ از سرود بردارکردگی است که مراحل بازسازی‌پذیر آن عبارت است از: خیانت یهودا در [نشان دادن عیسی و] برانگیختن یهودیان (M 104+ M 459e+ M 734 r, M 891b v, M 1951 v) و آزار دادن [عیسی] (and M 390 r)؛ بازپرسی [عیسی] در حضور قیافا (M 734 v, M 5861 r) و آزار دادن [عیسی] پیش هیرودیس (M 132, M 5861 r ii and v). البته همان‌گونه که من هم گمان می‌کنم،

1. Andreas and Henning, 1934: 881-3.

2. Müller, 1904: 36-7.

3. Lentz, in Waldschmidt and Lentz, 1926: 23.

4. Alfarc, 1918/1919: 38-40.

5. Burkitt, 1925: 88.

6. Boyce, 1960: 11.

7. Sundermann, 1968: 394-9.

ممکن است بخش‌هایی از سرود که اهمّیتِ تسلیب و هیأت‌های اعزامی مُبلغان در آن ستوده شده است، در پشتِ برگِ دست‌نویس M 390 نیز دیده شود (هرچند منتشر نشده است). نیاز به ویرایش کامل، هم‌راه این واقعیت که آن متن‌ها چندان فهم‌پذیر نیستند و نیز آخرین مورد که اهمّیتش از دیگر موارد کم‌تر نیست، علاقه دیرپای من به عیساى مانوی و عیساى کمبریج؛ یعنی همان شخصیت‌هایی که زیرِ بال و پرِ آن‌ها، نخستین گام‌های خود را با راه‌نمایی دکتر ایلیا گرشویچ در پژوهش‌های ایرانی برداشتم. با کمک صمیمانه پروفسور وِزَنِر زوندرمان و مجوّز دانش‌گاه براندنبورگ (Brandenburgische) فرصتی یافتم تا مجموعه‌ای کامل از عکس‌های جدید این دست‌نویس‌ها را به دست آورم. از پروفسور زوندرمان و این مؤسسه، بسیار سپاس‌گزارم.

در کنار متن بازسازی‌شده سرود، کوشیده‌ام برای شفافیتِ بیشتر، خلاصه داوری خود را از دست‌نویس‌ها به دست دهم که در بردارنده بخش‌هایی گوناگون از متن است. ترجمه‌ای کامل از همه دست‌نویس‌ها در پایان مقاله ارائه شده است. در ترجمه، واژگان یا عباراتی که زیر آن خط کشیده شده است، به معنای بازخوانی تازه است و یا تفسیر جدید و یا درباره M 390 به معنای این است که در این جا برای نخست بار است که ویرایش صورت گرفته است.

متن بازسازی‌شده

104r 459r	/1/ Wygr'syd br'dr'n wjydg'n
„ „734	/2/ pd 'ym rwc gy'nyn bwxtgyft
„ „	/3/ pd myhr m'h pd sxt
„ „	/4/ cf'rds ° kd prnybr'd
104v „	/5/ yyšw' bgpwhr ° ng'h kryd
„ „	/6/ hrw bg 'mwst'n ° kw kd
„ „	/7/ gd jm'n 'nj'myšn ° pd mrd
„ „	/8/ pwhr frwd'd 'šmg'n ° 'wd
„ „	/9/ 'šy'z'd hw bzg 'mwig xwd'y
„ „	/10/ db pdmwxt h'm'fr's bwd
„ „	/11/ 'hynd ° 'ywšt 'c 'br
„ „	/12/ dw'dys g'h'n ° 'w d'm
„ „	/13/ 'dryn jhr ryxt 'w z'dg'n ° 'wd
„ „	/14/ pdr'y'd hw mnrn t'st ° yhwd'n
„89Ibv	/15/ msyšt bg 'spsg'n db

" "		/16/ 'wmws'd swnd'g qft
" "		/17/ pdycyhr 'x'zynd 'br mrd
" "		/18/ pwhr ° bzgyft 'ndyšynd z'wr
" "		/19/ wyg'h 'mwrtynd pd drwg
	„195Iv	/20/ dwšfr s't'n ky cyd 'ywšt
	„ 459v "	/21/ 'w fryšt'g'n ° hw wxd 'šyft
	„ „	/22/ 'w crg cy mšyh' ° kyrdwš
	„ „	/23/ b'rg 'škrywt'h 'bzftg
" "		/24/ fryhstwm 'mwst
" "		/25/ 'bjyrw'ng'n ° nm'dyš pd
104v	459v	/26/ dstbr 'dyšg 'w dwšmnyn
390r		
	„ „	/27/ 'bysprd bgpwhr 'byst'w'd
	„	/28/ 'c r'štyft pd p'db'rg cy
	„	/29/ d'd yhwd'n wxybyy xwd'y 'wt
	„	/30/ 'mweg prct ° yyšw' 'w 'st
	„	/31/ 'w 'mwrđn yhwd'n bwd 'wt
	„	/32/ 'šmg'n 'njmn wsyd
	„	/33/ 'wyšt'byšn
	„	/34/ qy 'md
	„	/35/ [a number of lines missing]
734v		/36/ (.)jm (.....)
	„	/37/ šhrd'r k (.....)
	„	/38/ wyg'nyh ° zbyn yyšw' kyrd pswx 'w
	„	/39/ yhwd'n ° kw 'šm'h pwršyd 'w mn
	„	/40/ 'bjyrw'ng'n ° kw cy 'st 'mwg cy
	„	/41/ myš'n 'mwc'd ° 'wd qyrdg'n cym
	„	/42/ frm'd 'w hwyn ° nbyn 'wd dybhr
	„	pdmwxł
	„	/43/ qyf'h ° qhn'n msyšt 'd hrw
	586Iri	/44/ yhwd'n ° 'wd pd mnyn drd 'bj'myšn °
	„	/45/ ws 'bj'm'd 'w yyšw' fry'ng °
	„	/46/ byd nmr pd 'whrmyzd by r'z ° ky (...)
	„	/47/ [a number of lines missing]
132r		/48/ pwnwynd (.....)
	586Irii	/49/ yyšw' šwj 'b'st'r
" "		/50/ kd 'ndryw'd 'wd w'st pdyc wzrg
" "		/51/ hygmwn 'wt pyltys [...]
" "		/52/ pwrš'd kw pt wyc'r š'h 'yy
" "		/53/ pt kdg y'kw b 'wt pt twxm

"	/54/ sr'yl ° trkwm'n rzwr qyrd
"	/55/ pswx 'w pyltys ° kwm šhrd'ryft
"	/56/ ny 'c 'ym šhr 'st ° hmpd pt
"	/57/ 'wyšt'byšn cy yhw'd'n ° bst
"	/58/ 'wt fršwd 'w hyrdws š'h
"	/59/ [a number of lines missing]
586Ivi	/60/ hw 'bgwš 'wyšt'd
"	/61/ 'wd hyrdws š'h pdmwc'd
"	/62/ [a number of lines missing]
132v	/63/ (.....)c
"	/64/ (.....) š'h
132v	/65/ (.....)'d pdmwcn
"	/66/ 'wt x'rt'g pt sr 'wyst'd
" 586Ivii	/67/ 'w nm'c 'snd sryyš fr'gwndynd °
"	/68/ pt nd jnynd pt znx
"	/69/ 'wt rwmb ° pt hw cšm pdyšt wfynd
"	/70/ 'wt w'cynd kwm'n frwyn šhrd'r
"	/71/ mšyh' °°°° byd hry y'wr frwm'y
"	/72/ 'gd 'wt hry y'wr qft
"	/73/ ngws'r ° cy wysp jm'n cyhrg
"	/74/ 'wt wcn wxš pt wre wzrg 'wš'n
"	/75/ wrtyd °°°° jywndg
"	/76/ g (.....)
390v	/77/ šynjyn nm'd br wš'd 'w
"	/78/ hš'gyrd'n kw pd hw nyš'n
"	/79/ bwynd d'rwbdg w(.....)n
"	/80/ 'wd wyxsynd 'sm'n 'wd zmyg
"	/81/ t'st (...) hnjsp'h ° ywd
"	/82/ 'wyst'd rm pw'g 'c twxm
"	/83/ (...) sr'yl twhm s't'n
"	/84/ (.....) pwnwynd
"	/85/ 'wjd 'w

ترجمه متن

۱/ بیدار شوید برادران! گزیدگان

۲/ به این روز رستگاری جانان (آمد)

۳/ به مهرماه گذشته

۱۴/ چهاردهم، که از زادمرد رست

۱۵/ عیسی پور خدا. نگاه کنید

۱۶/ همه باورمندان به خدا، که هنگامی که

۱۷/ آمد زمان انجام،

۱۸/ پور مرد (آدم) بازشناخت خشان را، و

۱۹/ به هیجان آمد خدای آن آموزه بزه

۱۱۰/ (جامه) فریب پوشید هم‌گناه (شدند).

۱۱۱/ از بالا بیاشفت

۱۱۲/ دوازده گاه بر آفرینش

۱۱۳/ پایین، زهر ریخت بر زادگان، و

۱۱۴/ آراست آن پیاله مرگ را. یهودان

۱۱۵/ پرستندگان بزرگ‌ترین خدا، فریب

۱۱۶/ آغازیدند. افترا زننده افتاد (شیطان بر زمین افتاد)

۱۱۷/ به جای او بستیزند با پسر آدم

۱۱۸/ فریب‌اندیشی آنان، بزه است

۱۱۹/ گواه گرد آورند به دروغ

۱۲۰/ شیطان بدفره که پیوسته سراسیمه کرد

۱۲۱/ فرشتگان را، او خود آشفته

۱۲۲/ رمه مسیح را. ساخت

۱۲۳/ اسخربوطی کثیف را دیوار.

۱۲۴/ گرامی‌ترین باورمند از

۱۲۵/ شاگردان. نشان داد به

۱۲۶/ دیدبان دارنده قدرت و به دشمنان

- ۲۷/ سپرد پورِ خدای را. دین‌گرداننده شد
- ۲۸/ از راستی به رشوه‌ای
- ۲۹/ که یهودان دادند. خدا و
- ۳۰/ آموزه‌های خود را فدا کرد. عیسی گرفته شد
- ۳۱/ به ضرب و شتم یهودان و
- ۳۲/ گروهی از شیاطین به این جا فرستاده شد
- ۳۳/ آزار
- ۳۴/ و او آمد
- ۳۵/ [شماری از سطرها مفقود است]
- ۳۶/ [...]
- ۳۷/ شهریار
- ۳۸/ تو نابود می‌شوی. عیسی به زیبایی پاسخ کرد به
- ۳۹/ یهودان، که شما پرسید از
- ۴۰/ شاگردان، که چه هست آموزه‌ای که
- ۴۱/ من ایشان را آموختم، و کرده‌هایی که من
- ۴۲/ فرمودم به همه آنان. فریب‌کاری و خشم درپوشید
- ۴۳/ قیافا، بزرگترین کاهنان با همه
- ۴۴/ یهودان، و با آزار و درد در پیوند با مرگ
- ۴۵/ بسیار آزار به عیسی دوست کردند.
- ۴۶/ دوباره نرم به ریختِ هرمزدبغ (بود)، که (...)
- ۴۷/ [تعدادی از سطرها نیست]
- ۴۸/ دل سوز (...)
- ۴۹/ عیسی مقدس و به دور از گناه

۱۵۰/ هنگامی که بدو خیانت شد و راه نمودنش به سوی بزرگ

۱۵۱/ فرمان روا. و پیلاطس (...)

۱۵۲/ پرسید که آیا تو واقعاً شهریار هستی

۱۵۳/ در کده یعقوب و به بنی

۱۵۴/ اسرائیل؟ ترجمان راست [عیسی] کرد

۱۵۵/ پاسخ به پیلاطس، که مرا شهریاری

۱۵۶/ نه از این جهان است. سپس به

۱۵۷/ ستم یهودان به بند شد

۱۵۸/ و فرستاده شد نزد هیروودشاه

۱۵۹/ [شماری از سطرها مفقود شده است]

۱۶۰/ او خاموش ایستاد

۱۶۱/ و هیروودشاه پوشاندند

۱۶۲/ [شماری از سطرها مفقود شده است]

۱۶۳/ (...)

۱۶۴/ (... شاه

۱۶۵/ (... جامه پوشاندند

۱۶۶/ حلقه خار بر سرش نهادند

۱۶۷/ و به نماز ایستند، سرش را پوشاندند.

۱۶۸/ با نی زنند به زنج

۱۶۹/ و دهان، به چشم‌گاه او تُف کنند

۱۷۰/ و گویند که برای ما پیش‌گویی کن شهریار

۱۷۱/ مسیح. سپس سه بار رومیان

۱۷۲/ آمدند و سه بار افتادند

- ۷۳/ نگون سار، چه همه زمان چهره
۷۴/ و سخن خوش با معجزه بزرگ ایشان را
۷۵/ می‌گرایاند. زنده
۷۶/ (.....)
۷۷/ رستگاری نمود و برگشاد در را
۷۸/ به روی شاگردانش که او را دوست می‌داشتند
۷۹/ بردار کردند
۸۰/ و آسمان و زمین درهم آمیخت
۸۱/ جام (...) به پایان می‌رسد، جدا
۸۲/ استاد رمه پاک از بنی
۸۳/ (...) اسراییل خاندان شیطان
۸۴/ (.....) دل سوز
۸۵/ او را گشت.

گزارش

بند ۹: 'šyj'd در M 4574 که زوندرمان آن را در *Mitteliranische manichäische Texte kirchengeschichtlichen Inhalts*، سطر ۱۲۱۸ منتشر کرده، یک بار دیگر به کار رفته است که او این واژه را «خشم» ترجمه کرده است.^۱

بند ۱۰: در این موضوع، هئینگ^۲ ترجمه معناداری ارائه نداده است: «er hüllte sich in Trug, » (gleiche lehrten sie) (او در خطا پوشیده بود/ او سرشار از خطا بود، همان هنگام که به

1. Sundermann, 1981: 80.
2. Andreas and Henning, 1933: 882.

آنان می‌آموخت). آسموسن^۱ با این همه، آن را این‌گونه ترجمه کرده است: «و خداوند فرمان‌های گناه... فریب داد (و) آن‌ها اندیشیدند که او است (؟)».

بند ۲۳-۲۵: هنینگ در *Mitteliranische Manichaica aus Chinesisch Turkistan III*

نتوانسته است این جمله را به خوبی و به طرز معناداری ترجمه کند. چند سال پس از آن، بخشی مهم به تفسیرش افزود. در همان حال متن سُغدی را ویرایش کرد^۲ که در آن قید شده است که: «هنوز گناه‌کارانی دیگر هستند که آژ و اهریمن را هم چون مرکبی حفظ کرده‌اند». او بخشی نخست جمله را این‌گونه ترجمه کرد: «اهریمن اسخریوطی را مَرکَب ساخت». در سنجش با M 42، سطر ۷۱: «wygnd wryšlyym 'd b'rgn cy 'šmg'n»: «اورشلیم را به هم‌راه دیوارهای عفریت [خشم] ویران کرد». متأسفانه باقی جمله تشخیص‌پذیر نیست. آسموسن^۳ صفحه ۱۰۶ را ترجمه نکرده است و بویس^۴ 'bzftg / abzaftag (کثیف)، البته با علامت پرسش، معنی کرده است. به گمان من، جمله زمانی فهم می‌شود که ما فرض کنیم دو صفت بازپسین که هم‌معنی نیز هستند، به اسخریوطی باز می‌گردد که شیطان آن را مُریدی با وفا ساخت. با توجه به 'bzftg که دو بار در متن منتشر شده^۵ M 5860 I v ii 12-15 واقع شده است (پروفسور زوندلمان با مهربانی به من گوش‌زد کرد) [ترجمه] hmg pwr dybhr/ bwn 'bzftg 'wd/ 'r'm rymn cy/ [این‌گونه خواهد بود]: «سراسر پر از خشم / پلیدسراییی که / بر فریب آراسته شده است». ترجمه «پلیدی» صرفاً بر بنیاد درون‌مایه متن انجام شده است. به نظر پروفسور زوندلمان، ممکن است حتی این واژه به ریشه *zamb «قطع کردن، از هم باز شدن» (بنگرید: «کارزار کردن» (Sk. Jambh-, Av. Zamb, Pth. Zmbg) وابسته باشد؛ بنابراین، معنای اصلی 'bzftg می‌تواند «ویران کردن» نیز باشد.

بند ۲۷: درباره «'dyšg» (دیده‌بان) بنگرید به زوندلمان *Mittelpersische und parthische*

.kosmogonische und Parabeltexte der Manichäer^۵

1. Asmussen, 1975: 106.
2. Henning, 1944: 142 n. 1.
3. Asmussen, 1975.
4. Boyce, 1977.
5. Sundermann, 1973: 115; id., 1992: 81.

بند ۳۱-۳۵: این بخش از سرود، فقط در M 390 دیده می‌شود که البته منتشر نشده است. این قسمت، بخش نخست سرود (خیانت می‌کند) تا بخش دوم (دفاع عیسی پیش از اناناس [کاهن بزرگ یهودی] که در این سطرها مفقود شده است. این جا: ۳۵-۳۶) پیوند می‌دهد. در این باره هم چنین بنگرید:

"Christliche Evangelientexte in der Überlieferung der iranisch-manichäischen Literature", *Mitteilungen des Instituts für Oriemforschung* 14¹.

بند ۴۶: رجوع کنید: BSOAS 14 "Some Parthian abecedarian hymns", [wd p] ^۲:
 nmryft · bwj'(d) šhrd'ryft «و با نرمی او (یعنی خدای هرمزد) شهریاری را نجات داد».
 بند ۴۹: رجوع کنید: *Manichäische Handschriften der Staatlichen Museen Berlin, I*,
 Kephalaia, I این یهودیان ^۳ «ergriffen den Sohn Gottes [richteten] ihn»
 Gesetzlosigkeit in einer Versammlung und verurteilten ihn in Ungerechtigkeit,
 (obwohl er keine Sünde getan hatte) (پسر خدا/عیسی را گرفتند، [فرستادند]. او را در بی
 قانونی در یک انجمن، محکوم کردند او را در بی عدالتی؛ اگرچه او گناهی نکرده بود/ اگرچه او
 بی‌گناه بود).

بند ۵۰: خوانش درست در این جا 'ndryw'd است که در MS M 5861 r ii 2 پیدا است. در
*A Word-List of Manichaean Middle Persian and Parthian*⁴ یک بار با علامت پرسش
 آمده است. پروفیسور زوندرمان (در ارتباط شخصی) آن را مشتق از ham-drāwaya به معنای
 «دویدن» از draw- دانسته است؛ بنابراین، عبارت 'ndryw'd 'wd w'st می‌تواند دوپهلوی
 باشد: «مجبور شد بدود و راه نموده شود» = «روی زمین کشیده شد». از این رو که واژه 'by'st'r
 «بی‌گناه» را دوباره در سطر پیش بازسازی کردم و از آن جایی که مضمون اصلی این سرود، خیانت
 به مسیح است، ترجیح داده‌ام واژه 'ndryw'd را از draw- به معنای «خیانت کردن» اتخاذ

1. Sundermann, 1968: 398.
 2. Boyce, 1952: 445, verse 8b.
 3. Polotsky and Böhlig, 1940: 13, lines 1-3.
 4. Boyce, 1977: 12.

کنم.^۱ اگرچه -y-مستثنی است، گاهی در برخی متن‌های پارتی دیده می‌شود.^۲ رجوع کنید: (wygyn «که نابود شود» از سوی دیگر wyg'n «تا نابودش کنند»).

بند ۵۸: fršwd به طور کامل بازسازی شده است و می‌تواند با حضورِ دونقطه که به آشکار در دست‌نویس مشاهده‌پذیر است، توجیه شود.

بند ۷۷: اگرچه ارائه ترجمه‌ای در پیوند با قطعه‌ای که فقط در M 390 وجود دارد، کاری دشوار است، ممکن است هنوز هم ارزش آن را داشته باشد که محتوای آن را بررسی کرد. با این‌که فقط یک واژه («او نشان داد» nm'd) در سطرِ نخستِ M S (سطر ۷۷ سرود) به آشکار خوانا است، اما سه سطرِ سپسین، این اجازه را به ما می‌دهد تا مغزِ سخنِ جمله را بیابیم: او (مسیح) مریدانش را نشان داد (hš'gyrd'n) واژه‌ای است فارسی؛ اما در پارتی نیز یافت می‌شود^۳ که مانند او (pd) در (hw nyš'n) در (hw nyš'n) به معنی «به رفتار، همانند». ^۴ به صلیب کشیده شدند (...). و آسمان و زمین به هم آمیخت (wyxsynd) (تا) این جام (مرگ؟ زهر؟ بنگرید بالا، ۱۴) به پایان رسید. این موقعیتِ شفاف، دو متن معروف را به یاد می‌آورد که از آگوستین به جا مانده است.^۵ این جمله (81-85.II. 5-9 of M 390 v) کاملاً ناقص است و به طور کامل نمی‌توان آن را فهمید؛ اما مضمون آن آشکار است: عیسی مسیح پشتِ یکی از مریدانش رفت (برای این حالتِ چهره رجوع کنید: "Mo ni chiao hsia pu Tsan: The lower, (Second?) section of the (Manichaean hymns", BSOAS 11 (1933) 11-12) که از نژاد اسراییل، جدا شده بود، تبارِ شیطان (twhm) (s't'n).^۶

1. see: Schwartz, 1966: 119-22; Sundermann, 1981: 158.

2. see: Ghilain, 1939: 93.

3. see: Sundermann, 1981: 161.

4. ibid: 167.

5. *Enarratio in Psalmos*, 140, 12 (Migne, SL 37, col. 18-23). *Contra Faustum*. 32, 7.

6. Tsui Chi, 1943: 187; Waldschmidt and Lentz, 1933: 494.

7. see: John, 8: 44.

منابع و مأخذ

- Alfaric, P. 1918/19, *Les écritures manichéennes*, 2 vols, Paris.
- Andreas, F. C. and W. B. Henning. 1933, (eds.) *Mitteliranische Manichaica aus Chinesisch Turkistan II-III*, SPAW, No 27 [Henning, Selected Papers I, pp 275-339.
- Asmussen, J.P. 1975, *Manichaeane Literature*, Delmar, New York.
- Boyce, M. 1960, *A catalogue of the Iranian manuscripts in Manichean script in the German Turfan collection*, Berlin.
- Boyce, M. 1977, *A Word-List of Manichaeae Middle Persian and Parthian*, Acta Iranica 9a, Téhéran and Liège.
- Boyce, M. 1952, "Some Parthian abecedarian hymns", *BSOAS* 14/iii, pp 435-50.
- Burkitt, F. C. 1925, *The Religion of the Manichees*, Cambridge.
- Henning, W. B. 1977, *Selected Papers I-II*, Acta Iranica 14-15, Téhéran-Liège.-
- Henning, W. B. 1944, "The Murder of the Magi", *JRAS*, pp 133-44.[Henning, *Selected Papers II*, pp 139-50.
- Ghilain, A. 1939, *Essai sur la langue parthe*, Louvain.
- Müller, F. W. K. 1904, *Handschriften-Reste in Estrangelo-Schrift aus Turfan, Chinesisch-Turkistan*, II APAW, Anhang.
- Polotsky, H. J, A. Böhlig. 1940, *Manichäische Handschriften der Staatlichen Museen Berlin, I, Kephalaia, I. Hälfte*, Stuttgart.
- Sundermann, W. 1968, "Christliche Evangelientexte in der Überlieferung der iranisch-manichäischen Literature", *Mitteilungen des Instituts für Oriemforschung* 14/iii, pp 386-405.
- Sundermann, W. 1992, *Der Sermon vom Licht-Nous*, Berliner Turfantexte 17, Berlin.
- Sundermann, W. (ed.). 1996, *Iranian Manichaeae Turfan texts in early publications (1904-1934)*, Photo edition, Corpus inscriptionum Iranicaarum, Supplementary series 3, London.
- Sundermann, W. 1973, *Mittelpersische und parthische kosmogonische und Parabeltexte der Manichäer*, Berlin, (Berliner Turfantexte, 4).
- Sundermann, W. 1981, *Mitteliranische manichäische texte kirchengeschichtlichen Inhalts*, Berlin, (Berliner Turfantexte, 11).
- Tsui Chi. 1943, "Mo ni chiao hsia pu Tsan: The lower, (Second?) section of the Manichaeae hymns", *BSOAS* 11, pp 174-219.
- Waldschmidt, E and W, Lentz. 1926, "Die Stellung Jesu im Manichäismus", *APAW*, No 4.
- Waldschmidt, E and W, Lentz. 1933, "Manichäische Dogmatik aus chineisischen und iranischen Texten", *SPAW*, No 13.